

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Актуальність дослідження. Починаючи з ХХ століття людство стало беззаперечним свідком незламної сили глобалізаційних процесів, які так чи інакше торкнулися всіх сфер суспільного життя. Глобалізація зумовила взаємозалежність країн і народів світу, що відбилося у конвергенції економік, створенні світових ринків, глобального споживання. Зародилась небувала до цього періоду соціальна мобільність та масовість культури, до яких людина психологічно не пристосована. Такі стрімкі зміни у світі, пов'язані з глобалізацією, спричинили розмиття традиційних основ національної ідентичності. А, як відомо, у будь-якому суспільстві головною консолідуючою засадою є саме загальнонаціональна ідентичність – ототожнення людиною себе з певною культурою, спільнотою, державою, з її цінностями і традиціями. Тож ніколи раніше питання національної ідентичності в умовах глобалізації не було настільки гострим, як сьогодні і ніколи раніше воно не стосувалося практично всіх держав і народів світу. Криза національної ідентичності набула таких форм і масштабів, що перетворилася у проблему національного виживання [1, с. 7]. Все це свідчить про надзвичайну важливість та актуальність проблеми національної ідентичності в умовах глобалізації, яку не можна відкладати на пізніше, а потрібно вирішувати негайно.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Філософське осмислення ідентичності почалося ще із давніх століть. Серед класиків, які досліджували питання ідентичності можна назвати античних філософів Парменіда, Платона, Аристотеля. Не можна не згадати той цікавий факт, що вивчення проблеми ідентичності у психології, наприклад, бере свій початок із психоаналізу. Так, поняття «ідентичність» та «ідентифікація» тут вперше ввів З. Фрейд у своїй праці «Психологія мас і аналіз людського «Я»» [2, с. 104]. Проблема ідентичності розроблялась також Е. Еріксоном, Бенедиктом Андерсоном («Уявлені спільноти»), Дж. Марсія, Ентоні Смітом («Національна ідентичність») та Мирославом Грохом («Соціальні передумови національного Відродження у Європі»). З українських вчених, що займалися цим питанням, можна виділити Т. Бевза, С. Дацюка, М. Кармазіна, О. Майбороду, М. Рябчука, М. Степика, В. Яремчука, Шумку М. та інших. Та на цьому дослідження проблеми національної ідентичності та пошуки її розв'язку не зупинились, а натомість активно продовжуються і сьогодні.

Мета даної статті – проаналізувати особливості розвитку національної ідентичності в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «ідентичність» походить від латинського слова «indenticus», що означає «утожнений», «одинаковий» і має багато спектрів пояснення. Проте національна ідентичність пояснюється почуттям нації як єдиного цілого в особі культури, традицій, мови і політики. Існує два рівні ідентичності – індивідуальний та колективний. Індивідуальний рівень розкривається через особистісний та соціальний аспекти, тобто через вертикальний та горизонтальний виміри, баланс яких забезпечує почуття тотожності, самототожності. Колективна ідентичність – це фундаментальна схожість членів певної групи, що виявляється у солідарності, колективній діяльності, спільній роботі [2, с. 105]. Національна ідентичність людини – це її почуття приналежності до певної держави або нації та самовизначення в межах національного простору. Зараз це почуття в людей зазнає помітного тиску з боку глобалізації.

Тільки за останнє десятиліття в різних країнах світу опубліковані сотні монографій і численні статті про глобалізацію. Діапазон думок з проблеми глобалізації вражаючий, що пояснюється складністю і суперечливістю глобалізаційних процесів. Проблема полягає ще й у тому, що під назвою «глобалізація» позначають дуже різні, якісно відмінні явища: факти глибокої давнини і сучасності. Як показують пошуки в Інтернет-мережі, сьогодні немає країни, де глобалізація не була б предметом дискусії: у Франції вживають термін «mondialisation», англійці та американці використовують «globalization», німці – «Globalisierung», італійці – «globalizzazione», в Іспанії та Латинській Америці говорять «globalizacion» [1]. Явище глобалізації досліджувалось незліченною кількістю вчених і філософів, проте точного визначення цього поняття дати неможливо. М. Уотерс, один із найбільш авторитетних дослідників глобалізації, писав: «Подібно тому, як основним поняттям 80-х років був постмодернізм, ключовою ідеєю 90-х років може стати глобалізація,

під якою ми розуміємо перехід людства у третє тисячоліття» [3, с. 98]. На думку Р. Робертсона, «поняття глобалізації відноситься як до компресії світу, так і до інтенсифікації усвідомлення світу як цілого..., як до конкретної глобальної взаємозалежності, так і до усвідомлення глобального цілого у ХХ ст.» [4, с. 226]. Проте в загальному «глобалізація» виступає процесом встановлення взаємозв'язків в економічній, соціальній, політичній, духовно-культурній та інших сферах життєдіяльності різних соціумів і котрий регулюється політикою держав, їх лідерів та інших суб'єктів [1, с. 120]. Одним із наслідків глобалізаційних змін, де б вони не відбувалися, є радикальне перетворення традиційних структур і принципів самоідентифікації. Питання про зміцнення і відновлення національної ідентичності у ХХІ столітті, на яку тисне глобалізація, сьогодні залишається актуальним майже для всіх держав світу. Якщо, наприклад, подивитися на територію, яку називають Великою Британією, то тут не залишилося майже нічого, що відображало б цю назву: населення стало мультиетнічним, історичні речі, які асоціювалися як англійські – імперія, палата лордів, полювання на лисиць, національний гімн тощо, – стали неважливими і несуттєвими для більшості людей, що нині населяють Англію. Більше того: англійський дух стає дедалі малопомітнішим і приглушеним. У Німеччині проблема занепаду національної ідентичності також є актуальною. Останнім часом там відбулося різке похвалення розвитку мультикультуралізму, що проникло в усі сфери життя. Так само і у Франції: «французьке» зараз вже не зовсім французьке, ідентичність майже загублена. Китай також веде «боротьбу за національну ідентичність». В умовах глобалізації ідентичність народів перетворюється у своєрідний «мікс», в якому губиться, або трансформується під впливом наднаціональних утворень. Зокрема, у межах Європейського Союзу формується європейська наднаціональна ідентичність, а в межах СНД – панросійська. Створення наднаціональних європейської та панросійської ідентичностей зумовлене появою нових колективних спільнот, що постають у межах ЄС та СНД. На переконання української дослідниці Н. Пелегаші, українська національна ідентичність трансформуватиметься під впливом наднаціональних об'єднань ЄС та СНД. Сучасна регіональна поляризація України та її динаміка є наслідком не лише культурних відмінностей між сходом та заходом України, що склалися історично, а й результатом реалізації цих політик ідентичності. Панросійська наднаціональна ідентичність конкурує з європейською. Вони є однаковиими за механізмами побудови, але конкурують за цілями. В умовах глобалізації процеси ідентифікації з національною та наднаціональною спільнотами повинні бути об'єктом державної політики, зокрема, доцільно формувати «політику ідентичності». Консолідаційний потенціал нації залежить від низки чинників, зокрема таких, як: взаємоузгодження інтересів усіх етнічних спільнот, реалізація соціального змісту національної ідеї, використання консолідаційного потенціалу державної мови, спільної історичної пам'яті, національної (чи національних) релігії, загальнонаціональних героїв, демократизація державної влади, актуалізація архетипів спільної території проживання, культурних цінностей, ведення господарства тощо [5, с. 169].

В Україні проблема формування національної ідентичності, крім загального змісту, має і свої особливості. Вони зумовлені тривалим періодом бездержавності, мовно-культурною асиміляцією українського населення, перебуванням територій сучасної України під контролем різних імперій і державних утворень. Змістом кризи національної ідентичності є заперечення символів нації, розпад колективної пам'яті, традицій, і навіть втрата віри в загальне майбутнє, невідповідність між уявленнями про власну культуру з її образами в інших культурах, почуття власної неповноцінності щодо інших, начебто більш досконалих культур і зрештою глобалізація. Беззаперечно, українська національна ідентичність апелює до європейської ідентичності – як до своєї основної детермінанти [8].

Проблема стосунків «Схід-Захід» на сьогоднішній день в нашій державі також є однією з перших. На даний час Україна «поглинає» чуже з інших країн, що робить її культуру, звичаї, мову, традиції асимільованими і масовими. Процеси глобалізації активно поширюються в нас ще за рахунок того, що Україна прагне стати частиною Європейського Союзу. Для того, щоб ввійти у ЄС потрібно «йти в ногу» зі сучасними високими технологіями. Безперечно, щоб не відставати від світу потрібно певною мірою усучаснюватися, глобалізовуватися. Але в більшості випадків, що видно на практиці, глобалізація призводить до проблеми збереження українцями власної ідентичності, коли Україна прагне бути суб'єктом, а не об'єктом інтеграційних процесів у світі.

Якщо аналізувати глобалізацію, як сучасну стадію життя і розвитку світу, то не можна говорити виключно про її негативні сторони. Вона являє собою процес економічної, політичної і культурної інтеграції. Звісно ж, цей процес має і позитивні наслідки. Він

зумовлює поширення і зміцнення світової торгівлі, міжнародних відносин, поділу праці, взаємозалежності економік та держав, розширення культурного обміну, розвиток нано-, біо- та інших високих технологій, допомагає вирішувати спільні проблеми, які є у країн та дає швидкий доступ до світової інформації. У численних характеристиках процесу глобалізації обов'язково вказується те, що суспільство під її впливом стає полікультурним і втрачає національну ідентичність. Це безумовно відбувається, якщо держава не проводить ніяких стримувальних заходів щодо поширення глобалізації. На сучасному етапі в усіх сферах життя суспільства співіснують та взаємодіють досучасні, сучасні й постсучасні системи. Найрозвинутіші економічно й культурно країни Заходу становлять постсучасне середовище соціального простору. Значна частина країн, зокрема й Україна, перебувають на сучасній стадії розвитку або на етапі переходу до неї. Так звані країни «третього світу» належать за цією типологією до досучасних форм, де громадянське суспільство лише в «ембріональному» стані. Відтак статус громадянського суспільства на різних фазах його історичного розвитку різний, відповідно й різними є стани існування та процеси формування національної ідентичності. Якщо в постсучасному суспільстві держава стає лише одним із суб'єктів і учасників політики, то в сучасному вона продовжує відігравати роль арбітра та єдиного координаційного центру, хоча й не такою вже мірою, як у досучасних (традиційних) суспільствах [6]. Для того, щоб глобалізація не зруйнувала національної ідентичності в державі, повинна бути консолідація між її громадянами. Можна сказати, що національна консолідація проявляється у внутрішній єдності нації та народу на основі спільних традицій, цінностей та історичного минулого. Вона є важливим компонентом національного відродження. Основними складовими консолідації в Україні можуть стати українська мова, спільна історична пам'ять, загально визнані національні герої, єдина релігія тощо. Теперішня українська еліта не має упорядкованого розуміння національних інтересів та національних перспектив, правляча еліта уникає вирішення питань, які загрожують національній єдності, і відкладає їх вирішення на невизначений час. Звичайно, увесь комплекс проблем, які гальмують процеси національної консолідації України неможливо вирішити одразу, тільки поступово, з часом [7].

Висновки. Підсумовуючи сказане про національну ідентичність в умовах глобалізації, їхній зв'язок та взаємовплив, можна зробити висновок, що зміст понять «національна ідентичність» та «глобалізація» є складними, багатовимірними та залежними феноменами. Людство на зламі тисячоліть зустрілося зі смугою кардинальних змін, в процесі яких перебудовується і, напевне, буде перебудовуватись усе наше життя. Глобалізація створює як нові, широкі можливості для розвитку і процвітання різноманітних країн, так і нові, дуже небезпечні, загрози та виклики. Одним із таких викликів глобалізації є протиріччя між новинками сучасності та усталеними формами життя людей, протистояння між універсальними цивілізаційними стандартами і цінностями національно-культурної ідентичності.

Література

1. Козловець М. А. *Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія.* – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 7.
2. Мовчан П. П. *Зміст поняття «національна ідентичність»: теоретико-методологічний аспект / П. П. Мовчан // Державне управління.* – 2015. – №17. – С. 103 – 107.
3. Галазюк О. *Проблема соціальної ідентичності у філософії Платона // Ідентичність у сучасному соціумі // Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції.* – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2006. – С. 97 – 101.
4. Вежновець Є. М., Сідорська І. В. *Глобалізація // Соціологія: Енциклопедія / А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко.* – Мн.: Книжковий Дім, 2003. – С. 226-227.
5. Луцишин Г. *Проблема національної ідентичності в умовах глобалізації / Г. Луцишин // Етнополітологія та етнодержавство.* – 2013. – №25. – С. 166 – 170.
6. Андрєєва О. М. *Особливості політики формування ідентичності в багатонаціональних державах / О. М. Андрєєва // Актуальні проблеми міжнародних відносин.* – 2012. – №107. – С. 113 – 121.
7. Степико М. Т. *Українська ідентичність в умовах суспільно-політичних трансформацій / М. Т. Степико // Стратегічні пріоритети.* – 2012. – №4. – С. 5 – 13.
8. Шумка М. Л. *Символіка та мова як репрезентанти національної ідентичності та чинники націєтворення [Текст] / М. Л. Шумка // Світоглядні та соціокультурні засади*

формування модерної української нації: монографія / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнаевич, М. І. Гурик [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 114-137.

9. Шумка М. Л. Роль рідної мови в становленні української національної ідентичності / Михайлина Леонівна Шумка // *Актуальні проблеми філософії та соціології. Науково-практичний журнал. Випуск 4. Одеса. –2015. – С.172-178.*

10. Шумка М. Л. Українська національна символіка як репрезентант національної ідентичності / Михайлина Леонівна Шумка // *Актуальні проблеми філософії та соціології. Науково-практичний журнал. Випуск 9. Одеса. –2016. – С. 180-198.*

11. *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія / Т.В. Гончарук, Н.В. Гнаевич, М.І. Гурик, О.М. Рудакевич, Р.Ю. Чигур, М.Л.Шумка; за ред. професора О. М. Рудакевича. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – 256 с.*